
SRBIJA: INTERVENCIJA VOJSKE PRETNJA DEMOKRATSKIM REFORMAMA

PREGLED

Hapšenje vodećeg srpskog političara i američkog diplomate od strane Vojske Jugoslavije 14. marta 2002. ukazuje da je po prvi put Vojska otvoreno ušla u političku arenu i izričito pokušala da postavi granice političkoj debati i politici. Srpski političari će na svoj sopstveni rizik preći ove crvene linije. Nacionalističke, konzervativne i korumpirane oružane snage, koje su kao što pokazuje ovaj incident bar suštinski izvan civilne kontrole, izgleda da imaju nameru da štite bitne elemente Miloševićevog nasleđa i očigledno su sada spremne da otvorenije intervenišu kako bi negativno uticale na širok politički spektar, uključujući i program domaćih reformi, saradnju sa Haškim tribunalom i odnose sa susednim zemljama. To što se Srbija bori da odluči da li da sledi kurs ka evropskoj matici ili ka reakcionarnoj politici Belorusije trebalo bi da bude predmet velike brige međunarodne zajednice.

I. INCIDENT

U četvrtak uveče, 14. marta 2002. u otprilike 19.35 časova pripadnici Kontraobaveštajne grupe Vojske Jugoslavije (VJ) u civilnoj odeći, postupajući po naredbi generala Ace Tomića iz Kontraobaveštajne službe VJ (KOS), uhapsili su potpredsednika vlade Srbije Momčila Perišića i američkog diplomatu John Neighbour-a u restoranu motela Šarić, koji se nalazi nedaleko od Beograda. Vojnici su Neighbour-u stavili kesu na glavu, udarali ga i držali petnaest sati u izolaciji pre nego što su ga uz izvinjenje pustili da ide u Ambasadu. Perišić je bio u pritvoru dva dana pre nego što su ga pustili usred političke oluje, čije su implikacije

u potpunosti još uvek neizvesne za krhke reforme u ovoj zemlji i njenu demokratiju.

VJ je tvrdila da je Perišić - bivši načelnik Generalštaba VJ i politički neprijatelj sadašnjeg načelnika Generalštaba Nebojše Pavkovića i jugoslovenskog predsednika Vojislava Koštunice - predavao tajne informacije Neighbour-u.¹ Po domaćem zakonu Perišić je uživao imunitet i kao potpredsednik republičke vlade i poslanik u parlamentu,² dok je Neighbour kao akreditovani diplomata uživao imunitet po Bečkoj konvenciji. Hapšenja su se desila samo sedamnaest dana pre roka koji je postavila Bušova administracija za sertifikaciju da li SRJ postupa u skladu sa zakonom SAD kojim se postavljaju uslovi za dalju američku pomoć, kao i par sati posle potpisivanja sporazuma uz posredništvo Evropske unije (EU) koji bi trebalo da održi Srbiju i Crnu Goru u zajednici, barem tri godine. Osetljivost ovih hapšenja i potencijalne političke posledice trenutka izvođenja akcije navodi na pomisao da sui članovi vlade najvišeg ranga trebalo da budu obavlašteni.

Reakcije su bile trenutne. Ambasada SAD je uložila snažan protest: Ambasador William Montgomery javno je izjavio da je hapšenje "napad na Sjedinjene američke države" od strane VJ. Posle javnih izjava Montgomery-ja i isto tako jakih reči portparola Stejt departmenta Richard-a Boucher-a, ministar inostranih poslova SRJ, Goran

¹ U početku se u Beogradu nagađalo da se materijal koji je navodno Perišić predao američkom diplomati odnosi na suđenje Miloševiću koje je u toku u Hagu. Druga nagađanja bacila su težište na mogućnost da se radi o vojnim informacijama.

² Perišić je takođe član Republičkog veća za nacionalnu bezbednost, kao i predsednik Komiteta za bezbednost i odbranu Savezne skupštine.

Svilanović se izvinio. On je kasnije primetio da nema civilne kontrole nad oružanim snagama.³ U stvari, na zajedničkoj vanrednoj sednici jugoslovenske i srpske vlade 15. marta, zaključeno je da je "način na koji je vođena ova afera stvorilo sumnju u postojanje civilne kontrole nad vojskom i rad njenih organa za bezbednost."⁴ SAD su izjavile da su zadovoljne izvinjenjem i izgledalo je da je predmet skinut s dnevnog reda. SRJ nije proglasila Neighbour-a *personam non grata*, što je uobičajeno u slučajevima kada vlada smatra da je diplomata bio umešan u špijunažu.

Vladan Batić, ministar pravde republike Srbije javno je tvrdio da je u toku hapšenja VJ prekršila barem pet saveznih i republičkih zakona.⁵ Međutim, VJ i Koštunicin kabinet tvrde da je VJ poštovala sve relevantne domaće zakone i ustavne procedure.⁶

Vodećim srpskim političarima i američkim diplomatama je navodno prikazan video snimak koji ukazuje da su Perišić i Neighbour prethodno snimljeni kako razmenjuju dokumenta i novac. Iznos novca koji je promenio ruke je nepoznat, kao i sadržaj kompjuterske diskete za koju se kaže da je predata uveče 14. marta. Uskoro posle puštanja iz pritvora, Perišić je podneo ostavku na mesto potpredsednika da bi, kako je rekao, poštedeo vladu daljih neprijatnosti. On je zatim, takođe, podneo ostavku na mesto u parlamentu, ali je nastavio da bude na čelu svoje političke stranke. Međutim, pitanje stvarne krivice ili nevinosti strana koje su umešane u ovaj slučaj, postalo je sporedno u većoj političkoj krizi - možda najozbiljnijoj krizi od pada Miloševića u oktobru 2000.

Ubrzo su uspostavljene već poznate prve frontalne linije između tabora srpskog premijera Zorana Đinđića i predsednika SRJ Koštunice, čije su sve

ogorčenije svađe pratile politički život u Srbiji i sprečavale ozbiljnu reformu (za razliku od ekonomske sfere). Mada je priznao da je odobrio praćenje Perišića pre nekih pet meseci, Koštunica je insistirao na tome da nije bio unapred obavешten o hapšenju. Ako je to tačno, to bi bio pozitivan dokaz da je VJ preuzela na sebe da deluje bez civilnih smernica po veoma osetljivim pitanjima koja utiču na pravac i tempo tranzicije u ovoj zemlji, njene inostrane politike i širih pitanja regionalne stabilnosti.

II. ŠTA TO ZNAČI?

Iako su i ranije postojale indikacije da VJ nije pod civilnom kontrolom, očigledno da je ovim hapšenjima VJ prvi put otvoreno i fizički prešla liniju koja bi trebalo da razdvaja političko od vojnog carstva.⁷ Ona je to učinila, naizgled, u pokušaju da diktira izvesnu politiku koja je normalno u demokratiji prerogativ civilnih političara, ili barem deo druge političke opcije. U beogradskim krugovima ova akcija se tumači kao pokušaj postavljanja jasnih belega oko toga šta vojska dozvoljava a šta ne, i još jasnije, kao upozorenje reformatorima od strane onih koji štite Miloševićevu zaostavštinu. Time se efikasno upozorava bilo koji političar koji se kreće izvan parametara koje je postavila vojska da to čini na svoj sopstveni rizik.⁸

Incident od 14. marta nije bio, sigurno, državni udar, ali je nepogrešivo bio grubo upad u politički život i politiku. To može da ima za posledicu da će još neko vreme u budućnosti pokušati da se VJ podvede pod civilnu kontrolu dominirati na dnevnom redu političkih programa. Sve drugo može da se odloži dok se ne reši ovo pitanje. Većina lokalnih političkih posmatrača, mada ni u kom slučaju svi, smatraju da je početni odjek reakcije na hapšenja oslabio proreformsku frakciju zbog štete koja je naneta Perišiću, važnom članu Đinđićevog tima u srpskoj vladi.⁹ U zavisnosti od

³ "Odgovorni moraju da odu," *Blic*, 19. mart 2002.

⁴ "Vlade Srbije I SRJ: Nelogičnosti u radu vojne bezbednosti," *Radio B92*, 15. mart 2002.

⁵ Intervju Vladana Batića na televiziji *Studio B*, u emisiji "Utisak nedelje", 24. mart 2002.

⁶ "Bojenje istine," *Vojska*, 21. mart 2002. Izgleda da nema neslaganja čak i između onih koji generalno brane akciju protiv Perišića, po pitanju da je hapšenje i zadržavanje američkog diplomate duže od pola dana bilo u suprotnosti sa međunarodnim obavezama Beograda po Bečkoj konvenciji o Diplomatskim privilegijama i imunitetu.

⁷ ICG Izveštaj sa Balkana br. 126, *Beogradske reforme zaostaju: razlog za međunarodnu zabrinutost*, 7. mart 2002.

⁸ ICG intervjui, Beograd, mart 2002. Takođe, videti intervju sa srpskim starijim opozicionim državljanom, Dragoljubom Mićunovićem, "Živimo u vremenu opšte špijunaže!" *Nedeljni telegraf*, 27. mart 2002.

⁹ Ankete ispitivanja javnog mnjenja, na primer, ukazuju da je podrška Demokratskoj opoziciji Srbije (DOS) opala za 9

toga da li je će ovaj pravac biti potvrđen ili preokrenut, ovaj incident će verovatno imati reperkusije na dugoročnu budućnost srpske i jugoslovenske politike u nekoliko ključnih oblasti:

- sporazum sa posredništvom EU između Srbije i Crne Gore;
- saradnja sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju u Hagu (ICTY);
- pravac i tempo ekonomskih, zakonskih i društvenih reformi; i,
- odnos Srbije sa svojim susedima.

On će isto tako odrediti da li će SRJ biti u stanju da ispuni ili ne uslove koje je postavila vlada SAD za nastavak pružanja pomoći, i koje će verovatno pre učlanjenja postaviti i Savet Evrope (SE) i NATO Partnerstvo za mir, kao i EU pre potpisivanja Sporazuma o stabilnosti i pridruživanju.¹⁰

Podjednako zabrinjavajuće je to što afera Perišić nagoveštava da razmišljanje unutar oružanih snaga i možda u izvesnom obimu unutar konzervativnih civilnih krugova koji su naklonjeni vojsci, deli srpsko društvo na dve grupe: špijune i lojalne građane. Taj mentalitet "mi protiv njih" znači da mnogi sada mogu da smatraju saradnju sa međunarodnom zajednicom izdajom i da je VJ sebe postavila za krajnjeg arbitra koji odlučuje ko pripada kojoj grupi. To može samo da doda novu gorčinu i novu opasnost na postojeće nedorazume između Đinđićevog i Koštunicinog tabora. Na taj način, problemi mogu da nastanu ako VJ odluči da srpski ministar unutrašnjih poslova (MUP), koji se pokazao da relativno dobro saraduje sa Đinđićevim blokom, nije dovoljno "lojalan".

od sto u prvoj nedelji posle incidenta. "Opada popularnost DOS," *Blic*, 25. mart 2002. Međutim, očigledan razlaz između Koštunice i njegovog dugotrajnog saveznika, načelnika Generalštaba VJ Pavkovića, kao i neuspeh Koštunice da dobije njegovu ostavku na sastanku Vrhovnog saveta odbrane 25. marta, samo su kontraindikacije u odnosu na stav većine. Savez Đinđić-Pavković, takav kakav je izgledao na toj dramatičnoj sednici i bez obzira na to što je bio čisto iz taktičkih potreba i ličnih interesa, i Koštunicin gubitak mogućnosti da kontroliše viša naimenovanja u VJ može samo na kraju da nagovesti značajno pomeranje u balansu moći u korist onih koji su više za reforme u Đinđićevom taboru. Videti takođe razmatranje u Odeljku III i V u daljem tekstu.

¹⁰ O ovim uslovima, videti ICG Izveštaj, *Beogradske reforme zaostaju*, op.cit.

III. POLITIČKA POZADINA

Od republičkih izbora u decembru 2000. godine, političkim životom u Srbiji dominiraju prepirke između dva bloka unutar vladajuće koalicije DOS. Njihove razlike su u početku bile prigušene, ali tokom 2001. godine oba bloka su jasno izrazila svoje sklonosti, ne kroz određene političke izjave već kroz preduzete korake. Oni se sad slobodno mogu okarakterisati kao proevropski reformatori i antizapadni izolacionisti. Oni su u izvesnoj meri iskoristili ova hapšenja kao još jedan temu u njihovoj stalnoj i sve žešćoj borbi.

Proevropski reformatori se neformalno okupljaju oko srpskog premijera Đinđića, saveznog ministra za inostrane poslove Gorana Svilanovića i tehokrata iz Grupe G-17, koji saraduju i sa saveznim i sa republičkim nivoom. Ova grupa je pokušala da pogura reformsku platformu sa kojom je DOS napredovao u svojoj izbornoj kampanji 2000. godine. Ona je napravila značajan napredak u pogledu ekonomske reforme i započela sa promenama u Ministarstvu unutrašnjih poslova, ali je podbacila u drugim oblastima, kao što su reforme u sudstvu, medijima, ljudskim pravima, policiji, vladi i vojsci. Ona je pokretačka snaga iza takve kakve saradnje sa Međunarodnim haškim tribunalom i isto tako je pobornik tešnje integracije sa Evropom i širom međunarodnom zajednicom. Njoj, međutim, nedostaje jak domaći politički konsenzus ili podrška biračkog tela njihovom ambicioznom reformskom paketu. Ona se pre sastoji od relativno male zapadne, evropski orijentisane vladajuće elite, od koje je većina došla iz građanskog društva u Beogradu i anti-Miloševićeve opozicije. Ona ne predstavlja raspoloženje naroda i pratile su je optužbe za korupciju i tapkanje u mestu u nekim oblastima reforme.

Antizapadni i izolacionistički blok - koga čine brojne frakcije nacionalista i stare Miloševićeve pristalice - neformalno se okupio oko Koštunice. Iako se javno predstavljaju kao proevropski, njihov stav jeste da oni žele da Srbija uđe u EU i Savet Evrope poštujući srpske a ne zapadno-evropske standarde. Ovaj blok ima simpatija za rusko društvo i kulturu i povremeno naginje tome da se okreće Moskvi za politički šlagvort. On se sastoji od pojedinaca koji žele - iz raznih razloga - da zaštite Miloševićeve nasleđe. Većina njih lično ne podržava palog diktatora, ali mnogi su iz

Miloševićeve reakcionarne, izolacionističke i nacionalističke politike uspeali da privuku veliki broj Srba i još uvek uživaju široku javnu podršku.

Izvestan broj pristalica ovog bloka ima neprijatno tesne veze sa Miloševićem, što je dokazano u vremenu posle oktobra 2000. brzim prilivom bivših članova Socijalističke partije Srbije (SPS) i Jugoslovenske ujedinjene levice (JUL) u Koštunicinu Demokratsku stranku Srbije (DSS). Ovo može takođe da se vidi i u Koštunicinom izboru savetnika, od kojih su dvojica (Aleksandar Tijanić i Gradimir Nalić) radila za ozloglašenog Miloševićevog prijatelja Bogoljuba Karića. Sam Tijanić je bio ministar za informacije u vreme Miloševića. DSS je ušla u otvorenu koaliciju sa SPS-om i JUL-om u nekim opštinama. Ona se neformalno razišla sa ostatkom DOS-a u aprilu 2001. i očigledno je formalizovala ovaj razlaz početkom 2002. godine. Ipak, predstavnici DSS-a, mada ne i Koštunica, i dalje prisustvuju sednicama predsedništva DOS-a.

Otkako je došao na vlast, Koštunica i njegovi savetnici su dosta doprineli - svesno ili nesvesno - da se zaštiti Miloševićovo nasleđe. To uključuje i činjenicu da je Radetu Markoviću bilo dozvoljeno da ostane na mestu načelnika Državne bezbednosti (DB) tokom prelomna tri meseca posle izbora oktobra 2000. godine, kada je navodno uništio ili kopirao važnu dokumentaciju, ne samo da bi prikrio aktivnosti DB-a već i da bi prikupio dokaze za sopstvenu upotrebu. Ovo se isto tako odnosi i na štice načelnika Generalštaba Pavkovića, iako je njegova smena bila glavni zahtev DOS-a posle izborne pobeđe.

Najznačajnija dostignuća ovog bloka bila su opstrukcija saradnje sa Haškim tribunalom i nastavak finansiranja Vojske Republike Srpske (VRS) u Bosni. On je isto tako stvorio nepotrebne proceduralne zastoje u Skupštini Srbije tokom većeg dela 2001. godine, odlažući ili u nekim slučajevima obarajući donošenje bitnih zakona. On je dosta učinio na tome da osujeti mere kojima je trebalo da se poboljšaju među-etnički odnosi u pokrajini Vojvodina kao i na tome da izazove probleme sa UNMIK-om oko Kosova.

Uverena da može da zadobije značajnu većinu na nekim novim izborima, DSS već duže od godinu dana stalno nastoji da obori srpsku vladu, obično time što izaziva ili pogoršava političke krize. Prva takva kriza bila je kriza u Telekomu u februaru

2001. godine. Značajnije krize bile su Miloševićevo izručenje Hagu, smena Milana Protića sa mesta ambasadora u SAD, takozvana "afera Gavrilović" u avgustu 2001. godine,¹¹ i pobuna "Crvenih beretki" novembra te godine. Sve su one imale za cilj slabljenje proevropskog reformskog bloka. Na osnovu ovih akcija, izgleda da DSS hoće da obori srpsku vladu, ali nije rada da ukalja svoj izborni imidž time što će ući u otvorenu koaliciju sa SPS-om i Srpskom radikalnom strankom (SRS) Vojislava Šešelja, koje su već veoma kompromitovane u doba Miloševića.

Uspešnim rešavanjem svake krize Đinđiću raste popularnost, dok Koštunici i DSS-u opada. Izgleda da je to stvorilo osećaj hitnosti u okviru DSS-a i Koštunicinog kabineta i sve veću želju da se koriste sva sredstva kojih je sve manje na raspolaganju, uključujući i VJ, da bi se pobedili suparnici. Za Koštunicin blok, verovatno da nije bilo pitanje da li da se upotrebi informacija protiv Perišića kako bi se oborila republička vlada koju vodi Đinđić - odluka je možda doneta još onda kada je Koštunica odobrio praćenje i kada je članovima DSS-a bilo dozvoljeno da gledaju video snimke sa tajnih sastanaka - već pre pitanje izbora trenutka. Međutim, izgleda da je u tom pitanju VJ sama išla napred, bez odobrenja bilo Koštunice ili njegovog kabineta. Međutim, bez obzira na to da li je "tajming" odredio Koštunica ili nije, trenutna reakcija njegovog tabora bila je zahtev za ostavku Đinđićeve vlade i nove izbore.

IV. ZAŠTO JE VOJSKA INTERVENISALA?

Ova hapšenja bi trebalo posmatrati u svetlu upozorenja proevropskim reformatorima da okončaju saradnju sa Haškim tribunalom, kao znak nezadovoljstva odredbama sporazuma sa Crnom Gorom, i kao pokušaj VJ i antireformskog bloka da oslabi ili obori Đinđićevu vladu. Lične netrpeljivosti i želja da se spreči pojava dokaza o korupciji koja prožima VJ na najvišem nivou mogu isto tako da budu važni činioci. Izgleda da je VJ imala dovoljno dokaza da uhapsi Perišića još pre nekoliko meseci zbog iste aktivnosti koju je sada iskoristila da bi opravdala svoju akciju tokom

¹¹ ICG Izveštaj sa Balkana br. 117, *Tranzicija u Srbiji: reforme pod opsadom*, 21. septembar 2001.

marta. Stoga je od najveće važnosti pitanje odluke VJ oko izbora trenutka izvođenja akcije.

VJ je duboko upletena u inostranu i domaću politiku tokom celog perioda posle Miloševića, na primer, u problem spornog poluostrva Prevlake kao i na jugu Srbije (Preševska dolina), kroz finansiranje vojske srpskog entiteta u Bosni, u sudbinu albanskih političkih zatvorenika u srpskim zatvorima, i u pitanje civilne kontrole nad vojnim budžetom. Međutim, pitanje saradnje sa Haškim tribunalom, oko čega se VJ dosledno ne slaže, je uvek bilo naročito osetljivo.

U mesecima pre 31. marta, roka za sertifikaciju američke pomoći, srpska vlada priprema javnost za još jednu rundu hapšenja i izručenja Hagu. Imena koja se najčešće pominju su ona iz Vukovarske trojke (Veselin Šljivančanin, Mile Mrkšić, Miroslav Radić), Nikola Šainović, Vlajko Stojković i možda penzionisani general Dragoljub Ojdanić. Jasno je da se vodeći krugovi u VJ suprotstavljaju procesu u Hagu i da su ojačali Koštunicin anti-Haški stav. Hapšenjem Vukovarske trojke i Ojdanića (sve bivši oficiri VJ) za koje se govorka da se bliži, Hag je sve bliži ispunjenju.

Sporazum između Srbije i Crne Gore koji je isposlovao šef EU za spoljne poslove, Javier Solana samo je još više pogoršao situaciju. Po tom sporazumu Srbija će najverovatnije slediti Crnu Goru i naplaćivati carinske dažbine koje su značajan izvor prihoda savezne vlade. Svaka republika će zatim uplaćivati te dažbine centralnoj vladi. Na taj način će republička vlada *de facto* moći da kontroliše budžet i rad VJ. Ovo neposredno prati nedavne napore da se obezbedi veća demokratska civilna kontrola i finansijska kontrola budžeta VJ. Hapšenja - pošto su izvedena svega nekoliko sati posle potpisivanja sporazuma - možda su imala nameru da ukažu na nezadovoljstvo oko pravca kretanja procesa budžeta.

Isto tako, izgleda da je VJ sve nervoznija zbog tvrdnji da su njeni oficiri visokog ranga umešani u korupciju. To se odnosi na nedavno otkriće o učešću VJ u švercu cigareta¹² i optužbama da su neki generali planirali prodaju oružja, nabavku

opreme i da primaju "provizije" za svoje usluge.¹³ Izgleda da je republička vlada naletela na ove aktivnosti i da je možda planirala da potegne to pitanje. Pripadnici Republičkog ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) ušli su i pretresli 13. marta rezidenciju (Vila "Bosanka") i kancelarije nezvanične "ambasade" Republike Srpske, zaplenivši dokumenta iz perioda 1994-1999, kojima bi mogla da se dokaže povezanost između organizovanog kriminala u Bosni i VJ.¹⁴

Lična netrpeljivost je možda isto tako veoma doprinela svemu ovome, mada njena implikacija vremenske usklađenosti još uvek nije jasna. Pošto ga je Milošević otpustio sa mesta načelnika Generalštaba 1998. godine, Perišić je uzeo aktivno učešće u opozicionoj politici, time što je osnovao svoju političku stranku - Pokret za demokratsku Srbiju (PDS) - i uložio svoj položaj kao kritičar vojnog establišmenta. On je bio zagovornik tešnje saradnje sa NATO i Zapadom i naširoko je kritikovao načelnika Generalštaba Pavkovića, koji ga je zauzvrat redovno napadao u štampi.¹⁵ Mada je Pavković tvrdio da nije unapred znao za hapšenja, on je znao da je Perišić pod prismotrom i nema sumnje da je bio zadovoljan što je njegov protivnik diskreditovan na takav način.

Opštiji podsticaj da VJ preduzme akciju onda kada i jeste možda se odnosi na raspoloženje javnosti, koje je krajem zime zagorčano bolnim ekonomskim reformama i pomanjkanjem stranih investicija. Loš rad tužilaštva i snažna odbrana Miloševića na početku suđenja povratile su u Srbiji nešto od ugleda bivšeg diktatora. S druge strane, VJ je mogla da predvidi da će se taj ugled kruniti onako kako tokom suđenja sve više budu izlazile na videlo njegove aktivnosti tokom rata i dodatnim pričama koje su ga povezivale sa organizovanim kriminalom. Međutim, za sada, VJ je ostala kao jedna od institucija u srpskom društvu koja uživa najveće poverenje, i možda je ona osetila da sticaj tih okolnosti neće biti tako povoljan za

¹² "Jevtić: Oficiri švercuju cigare, vojska čuti," *Nacional*, 22. mart 2002. ICG intervju sa vladinim zvaničnikom.

¹³ Jedan broj izvora iz obaveštajnih krugova i zapadnih diplomata rekao je ICG-u da bi trebalo odmah smeniti deset generala na vrhu kako bi se uklonila korupcija u VJ.

¹⁴ Ovo može da se poveže sa ranijim hapšenjem bosanskog (muslimanskog) biznismena Alije Delimustafića, i njegove povezanosti za srpskim biznismenom iz Bosne i finansijerom DSS-a, Momčilom Mandićem. Videti ICG izveštaj, *Beogradske reforme zaostaju*, op.cit.

¹⁵ "Noć generala," *VREME*, 21. mart 2002.

demonstraciju snage i politiku te vrste koju je izvela u hapšenju Perišića.

V. KO JE ODGOVORAN?

Verovatno će biti moguće da se utvrdi ko je tačno odgovoran za ove odluke jedino onda kad neko od ključnih učesnika napiše memoare. Predsednik Koštunica - koji je bio u Barseloni na sastanku Evropskog veća - tvrdio je da nije bio unapred upoznat sa hapšenjem, mada je znao da je KOS pratio Perišića. Pavković je tvrdio da je, iako je i on znao i odobrio nadzor nad Perišićem, tek sutradan saznao za hapšenje. Srpsko ministarstvo za unutrašnje poslove (MUP) nije bilo upoznato sa praćenjem, i hapšenje Perišića od strane VJ prekršilo je protokol koji postoji između dva organa bezbednosti, kojim se reguliše prisмотра i hapšenje civilnih lica osumnjičenih za špijunske aktivnosti.

Potpredsednik DSS-a, Dragan Maršićanin tvrdio je da je on lično video, očigledno pre hapšenja, video snimke KOS-a o sastancima između Perišića i američkog diplomate, iako po zakonu samo istražni sudija ima pravo da vidi taj materijal.¹⁶ Posle izjava Maršićanina koje su naišle na veliki odziv, postalo je očevidno da je najmanje još jedan član Koštunicinog osoblja, Rade Bulatović, savetnik za nacionalnu bezbednost, znao za prismotru. Isto tako, izgleda da je DSS koristio KOS kao svoju privatnu obaveštajnu agenciju¹⁷ i da je KOS možda pratio i druge političare u srpskoj vladi i beležio kompromitujući materijal lične ili političke prirode.¹⁸

Ako Pavković i Koštunica govore istinu time što tvrde da nisu unapred znali za hapšenja, načelnik KOS-a, general Aca Tomić je najverovatnije bio taj koji je doneo odluku i naređenje. Nije lako saznati kakvi su odnosi između ove trojice. Koštunica i Pavković su već dugo tesno sarađuju.¹⁹ Međutim, tokom poslednjih sedmica izgleda da su se udaljili jedan od drugog i Koštunica je nagovestio da je možda Tomić taj kandidat koga bi

on voleo da vidi na mestu Pavkovića.²⁰ Kada je bio pozvan na zajedničku vanrednu sednici republičke i savezne vlade 15. marta, Tomić je odbio da dođe, govoreći da "moj šef [Koštunica] nije ovde",²¹ mada je njegov *de jure* "šef" Pavković bio prisutan.

Od presudnog značaja za celokupno pitanje civilne kontrole nad vojskom je to što izgleda da su zakoni kojima su regulisane ovako osetljive stvari, kao što je prisмотра Perišića i njegovo hapšenje, u najboljem slučaju neodređeni i da podležu prilično liberalnom tumačenju. Mnogi od njih su u najboljem slučaju samo propisi ili administrativna praksa sa malo ili nimalo zakonske osnove.²² Ozbiljna pitanja zakonske procedure i komandnog lanca maskirana su mnogim političkim optužbama. Međutim, da bi uhapsio tako istaknute ličnosti, general Tomić je trebalo da obavesti načelnika Generalštaba, Pavkovića, ministra odbrane Velimira Radojevića, saveznu vladu i Vrhovni savet odbrane. Izgleda da ako je i Tomić u stvari dobio odobrenje i obavestio nekoga, on je preskočio proceduru o ovlašćenjima propisanu ustavom i obratio se direktno Koštunici.²³

Bez obzira dali je samoinicijativno preduzeo akciju ili sa nečijim odobrenjem, Tomić je očigledno ključna figura u ovim događajima. Suočen sa stalnim pritiskom DOS-a i Zapada za smenu Pavkovića, možda je Koštunicin kabinet pripremao Tomića za njegovog naslednika. Nema sumnje da je DSS koristio KOS, koji je pod komandom Tomića, u svoje partizanske političke svrhe, što znači da je uživao veliko poverenje u najvišim krugovima Koštunicinog tabora. Kao i Pavković, Tomić dolazi iz Treće armije iz doba rata koja je učestvovala u etničkom čišćenju na Kosovu tokom 1998/1999. Kao takav, moguće je da je kompromitovan, posebno obzirom na njegov položaj šefa vojne bezbednosti za Kosovo u to doba. Za razliku od drugih generala VJ, Tomić nije završio Školu narodne odbrane, što se obično traži pre unapređenja u viši čin. Milošević ga je unapredio jer je bio politički pouzdan. Tomićev položaj u KOS-u postao je sada predmet političke

¹⁶ "Maršićanin počinio krivično delo," *Danas*, 20. mart

¹⁷ "Državan nad državom", *Politika*, 21. mart 2002.

¹⁸ "Koštunica puštao film kako Perišić uzima USD 1.000 i nudio da žrtvuje Pavkovića," *Nedeljni telegraf*, 20. mart 2002.

¹⁹ ICG izveštaj, *Beogradske reforme zaostaju*, op.cit.

²⁰ Isto tako se nagađa da general Branko Krga može da bude postavljen na to mesto.

²¹ "Koštunica puštao film kako Perišić uzima USD 1.000 i nudio da žrtvuje Pavkovića," *Nedeljni telegraf*, 20. mart 2002.

²² VJ: Hapšenje izvedeno po ustavu, zakonu i propisima," *Radio B92*, 18. mart 2002.

²³ "Klopka za Đinđićevu vladu," *NIN*, 21. mart 2002.

prepirke, i Đinđić je otvoreno izjavio da Koštunica mora da bira između Tomića i DOS-a.

Na sastanku Vrhovnog saveta odbrane 25. marta, Koštunica je pokušao da smeni Pavkovića koji je na odlasku, šest dana pre datuma za koji je stvarno najavljena njegova ostavka. Pavković je navodno razbesneo Koštunicu time što se javno distancirao od Tomića. Kao reakcija, i crnogorski predsednik Milo Đukanović i srpski predsednik Milan Milutinović rekli su Koštunici da ne samo da Pavković mora da ode već i Tomić, i oni su držali trenutnu Pavkovićevu smenu kao zalog Tomićeve smene.²⁴ Koštunica za sada izgleda da štiti i potpomaže Tomića, koji je jedan od njegovih nekoliko saveznika na položaju stvarne moći. Međutim, time se ne podrazumeva da Koštunica ima kontrolu nad Tomićem. Pre bi se reklo, da je to možda brak iz političkih potreba i pogodnosti. Obzirom na Tomićev rad u KOS-u, ako Koštunica uspe da ga unapredi u načelnika Generalštaba ili čak da ga zadrži na njegovom sadašnjem mestu, postojaće jaka osnova za bojazan da je istinska civilna kontrola nad vojskom u Srbiji još uvek daleki cilj.

VI. PUT KA EVROPI ILI STAGNACIJA?

Otvoren ulazak VJ u političku arenu je jasna i nova pretnja demokratskoj tranziciji i procesu reforme u Srbiji. On ukazuje na to da je put napred još daleko od toga da bude bezbedan i da će sve dok se ne uspostavi civilna kontrola nad vojskom, duh njenih daljih intervencija nastaviti da pohodi ovu zemlju, sprečavajući ispunjenje međunarodnih obaveza i prouzrokujući regionalnu nestabilnost.

Bez postojane i odlučne reforme struktura i načina ponašanja iz Miloševićevog doba, Srbija će politički i ekonomski pre tapkati u mestu nego da kreće ka Evropi. Međutim, ukoliko međunarodna

zajednica ne vrši stalni pritisak na sprovođenje reformi, malo je verovatno da će doći do napretka. Afera Perišić samo je istakla da reformama još uvek nedostaje jaka podrška domaćeg biračkog tela. Stoga, sve dok se ponovo ne uspostavi civilni nadzor nad vojskom, nije realno očekivati da će Srbija biti u stanju da uradi sve što jedna zemlja mora da učini, kako na domaćem tako i na međunarodnom planu, ako želi da postigne tešnju integraciju sa Zapadnom Evropom.

Brisel/Beograd, 28. mart 2002

²⁴ Pavkovića su ICG i drugi posmatrači već dugo smatrali za glavnog političkog igrača, koji je skoro uvek vršio uticaj protiv reformi i demokratskih promena. ICG je često preporučivao njegovo smenjivanje sa tog položaja. Implikacije njegovog očigledno skorog penzionisanja, zašto se to događa sada i u okolnostima koje ukazuju na njegov razlaz sa Koštunicom i na to da barem u nekoj meri uživa Đinđićevu podršku, otvaraju pitanja o političkoj dinamici u Beogradu, koja u ovom času nemaju odgovora ali zahtevaju dalja istraživanja.

International Crisis Group

International Headquarters

149 Avenue Louise, 1050 Brussels, Belgium · Tel: +32 2 502 90 38 · Fax: +32 2 502 50 38

E-mail: icgbrussels@crisisweb.org

New York Office

400 Madison Avenue, Suite 11C, New York 10017 · Tel: +1 212 813 08 20 · Fax: +1 212 813 08 25

E-mail: icgny@crisisweb.org

Washington Office

1522 K Street, Suite 200, Washington DC 20005 · Tel: +1 202 408 80 12 · Fax: +1 202 408 82 58

E-mail: icgwashingt@crisisweb.org

Paris Office

51 Rue Jean-Jacques Rousseau, 75001 Paris, France · Tel: +33 1 44 88 60 20 · Fax: +33 1 44 88 24

26

E-mail: icgparis@crisisweb.org

All ICG reports are available on our website: www.crisisweb.org